

Τόμος Πρακτικών Φιλοσοφικού Forum «Ανάδρασις»
ISBN: 978-618-82935-0-2

ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

**Η ΕΚΦΡΑΣΗ ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΥ ΙΔΕΩΔΟΥΣ
ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ**

Ιωάννα Μάστορα

Δρ. Φιλοσοφίας ΕΚΠΑ, Υπ. Μεταδιδάκτωρ Φιλοσοφίας
του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Στον αρχαίο Ελληνικό πολιτισμό, η καλλιέργεια και ανάπτυξη της μουσικής γνώρισε μεγάλη ακμή. Οι ρίζες της μουσικής σύμφωνα με την Ελληνική παράδοση και τα αρχαιολογικά ευρήματα χάνονται στην προϊστορία.

Για τον αρχαϊκό Έλληνα το ανθρώπινο σώμα ήταν πρωταρχικής σημασίας. Για να πετύχει λοιπόν τη μέγιστη ανάπτυξη, την αρμονία και την αποτελεσματική λειτουργία του, το γυμνάζει επίμονα και συστηματικά από τα παιδικά του χρόνια. Γνωρίζει όμως καλά πως η άσκηση αυτή από μόνη της δεν είναι αρκετή για να προσφέρει στο νέο άνθρωπο αυτό που θα του χαρίσει την ολοκλήρωση, τις άλλες δυνάμεις, αυτές δηλαδή που εμείς ονομάζουμε ακαθόριστα ψυχικές, αλλά που για τον αρχαίο Έλληνα είναι συνδεδεμένες με όλη του την ύπαρξη, το σώμα του, την ψυχή και το πνεύμα του.

Αυτές οι δυνάμεις εκφράζονται με τη μουσική και το τραγούδι, συνέχουν και διαμορφώνουν την ανθρώπινη ύπαρξη. Για αυτό, μαζί με την άσκηση του κορμιού ο νέος μαθαίνει τη μουσική και το τραγούδι. Στον αρχαίο κόσμο, η Γυμναστική και η Μουσική, θεωρούνταν

κορυφαία μορφωτικά αγαθά, ώστε να τις αποκαλεί ο Πλάτων στο έργο του *Πολιτεία* «θεόσδοτες» επιστήμες¹ και τους θεούς «φιλοπαίγμονες».²

Αποκρυστάλλωση αυτού του ιδανικού, στον κόσμο των θεών είναι ο Απόλλων, τοξότης, λυράρης, και δημιουργός της μουσικής αρμονίας. Ο Απόλλων χαρακτηρίζεται από τον Όμηρο ως *έκηβόλος* (*Ιλιάς*, α' 14) και ως *μουσηγέτης* από τον Πλάτωνα (*Νόμοι*, 653, d 3). Η επτάχορδη λύρα, το αγαπημένο μουσικό όργανο του Απόλλωνα, συναντάται ευρέως στον αρχαϊκό κόσμο και την κλασική Ελλάδα αλλά και στο Μινωικό και Μυκηναϊκό επίσης πολιτισμό³. Σε αυτές τις αρχές, στηρίχθηκε η αγωγή των νέων στην πρώιμη φάση της Ελληνικής ιστορίας και με όλες τις μεταβολές που επέφεραν οι ιστορικές ανακατατάξεις, οι αρχές αυτές δεν έπαψαν να επηρεάζουν την παιδεία στην αρχαία Ελλάδα.

Τα Γράμματα, η Μουσική, η Γραφική (ζωγραφική) και η Γυμναστική αποτελούσαν - όπως αναφέρει στα *Πολιτικά*, ο Αριστοτέλης - την εγκύκλιο Παιδεία των Αθηναίων (*Πολιτικά*, 1337 b). Με τα φιλοσοφικά τους βιώματα πραγματώθηκε όχι μόνο η πολιτιστική ανάπτυξη της αρχαίας Αθήνας, αλλά και η αρμονική ανάπτυξη των παιδών, καθώς δινόταν βαρύτητα στη μουσική και στη γυμναστική.⁴ «Το

¹ Πλάτων, *Πολιτεία* Γ 411 e.

² *Ορφικοί Ύμνοι* 51,14 και Πλάτων, *Πολιτεία* Ε 452 e. (βλ. επίσης Όμηρος, *Οδύσσεια* ψ184=φίλοι στη διασκέδαση).

³ Σακελλαράκης, (1987), σ. 113-114.

⁴ Βλ. Πλάτων *Κρίτων* 50.

μορφωτικό αυτό ιδεώδες της «καλοκαγαθίας», που αρχικά αναπτύχθηκε και εμπεδώθηκε στην πόλη των Αθηνών, σταδιακά υιοθετήθηκε και από τις άλλες Ελληνικές πολιτείες και αποτέλεσε κατ' αυτόν τον τρόπο πρότυπο παιδείας και κανόνα ζωής ολόκληρου του Ελληνισμού».⁵

Σκοπός της μουσικής κατά τον Πρωταγόρα ήταν να αναπτύξει το ρυθμό και την αρμονία στις ψυχές των νέων. Κατά τον σοφιστή, πολλά εξαρτώνται από την αρμονία που τόσο ανάγκη την έχει η ψυχή του νέου (Πλάτων, *Πρωταγόρας*, 326) Την ίδια γνώμη είχε ο Πίνδαρος, ο Αριστοτέλης, ο μαθητής του Θεόφραστος. Στον αρχαίο κόσμο ήταν έντονη η πεποίθηση ότι η άσκηση είχε ψυχοθεραπευτικό χαρακτήρα καθώς η αντιμετώπιση του νέου ήταν ολιστική. Από τα αγγεία που διασώζονται διαπιστώνουμε ότι η εκτέλεση των αγωνισμάτων γινόταν με τη συνοδεία μουσικής καθώς ο αθλητισμός δεν αποσκοπούσε στην επίδοση αλλά στην ψυχική τελείωση του νέου. Η παρουσία του μουσικού κατά την εκτέλεση των αγωνισμάτων ήταν απαραίτητη όσο και η παρουσία του γυμναστή και του παιδοτρίβη, όπως διαπιστώνεται σε απεικονίσεις των έργων τέχνης του 5^{ου} αι. π.Χ. Ο σκοπός της μουσικής ήταν να βοηθήσει τους αθλητές να ηρεμήσουν από την ένταση των ασκήσεων και να αυτοσυγκεντρωθούν στην εκτέλεση του αγωνίσματος. Ιδιαίτερα στην εκτέλεση των αλμάτων η συνοδεία μουσικής ήταν απαραίτητη. Σύμφωνα με τον Φιλόστρατο, αυτό γινόταν γιατί η εκτέλεση

⁵ Κρουσταλλάκης, Γ. (1985-1986) «Η παιδαγωγική σημασία των Ολυμπιακών Αγώνων». *Επετηρίς της Εταιρείας Ηλειακών Μελετών*, Τ. Δ', Αθήνα, σελ. 551-555, 560, 561.

του άλματος με την χρήση αλτήρων είχε ιδιαίτερη τεχνική δυσκολία κατά την εκτέλεση. Ένα άλλο επίσης αγώνισμα του πεντάθλου με σημαντική τεχνική δυσκολία ήταν η δισκοβολία.

Οι Σπαρτιάτες πριν από την κύρια άσκηση στην προπόνηση, χρησιμοποιούσαν χορευτικές εκδηλώσεις «πυρριχίζειν και καρνατίζειν», το οποίο έκαναν και κατά το τέλος της άσκησης στην αποθεραπεία «ορχείσθαι ή οπλομαχείν και μανθάνοντες όταν γαρ ακροχειρισάμενοι και παισθέντες εν των μέρει πάσωνται εις όρχησιν η αγωνία (αγώνας) τελευτά».⁶

Η μουσική αποτελούσε βασική προϋπόθεση για την καλοκαγαθία των νέων. Επί του προκειμένου, είναι χαρακτηριστικός ο διάλογος που ακολουθεί. Ο Φιλίνος ο Κώος είναι ικανός σταδιοδρόμος (ωκύπους), όμως έχει ορισμένες αναστολές και πριν επιχειρήσει να αγωνιστεί στην Ολυμπία, γνωστοποίησε την απόφαση αυτή στο δάσκαλό του και φιλόσοφο Νίκανδρο, ο οποίος του απαντά:

«- Φιλίνε, καλά είναι να γνωρίζεις, παιδί μου, ότι στην απροσπέλαστη Ολυμπία δεν αρκεί μόνο το δυνατό κορμί, εάν δεν το συνοδεύει φρόνιμο πηγμένο μυαλό. Για να παρουσιαστείς στο στάδιο της Ολυμπίας πρέπει να είσαι τέλειος.

-Τι θα πει δάσκαλε, τέλειος; ρωτά ο αθλητής Φιλίνος.

-Το σώμα Φιλίνε, το καλλιεργούν με τη γυμναστική, την ψυχή με τη μουσική, και το πνεύμα με τη γνώση. Μόνο έτσι μπορεί να δημιουργηθεί το κάλλος. Μέσα στο κάλλος κλείνεται σφιχτά η ιδέα του ανθρώπου. Άνθρωπος δεν είναι αυτός που έχει μόνο δυνατό σώμα, αλλά αυτός που

⁶ Λουκιανός, *Περί Ορχ.* 10.

συγχρόνως έχει και όμορφη ψυχή και πνεύμα. Το κάλλος λοιπόν είναι η έκφραση αυτής της πληρότητας και αυτή η τελειότητα είναι η αρετή, και όποιος κατέχει την αρετή είναι τέλειος»⁷.

Πράγματι ο σταδιοδρόμος Φιλίνος μετέχει των ιερών Πανελληνίων αγώνων και αναδεικνύεται πέντε φορές Ολυμπιονίκης (264 - 256 π.Χ.), τέσσερις φορές νικητής στα Πύθια, όπως και στα Νέμεα και έντεκα φορές στα Ίσθμια (Παυσανίας, VI, 17). Ο τύπος αυτός, ο οποίος είχε θέσει ως σκοπό της ζωής να συνδυάσει το σωματικό κάλλος (*καλός*) με την ψυχική τελειότητα και την ευγένεια του ήθους (*κάγαθόν*), είναι προπαντός ο άνθρωπος των αθλητικών αγώνων. Μέσα στην αγωνιστική ατμόσφαιρα ο αθλητής επεδίωξε με την άθληση να μορφωθεί σε προσωπικότητα και να ομοιωθεί κατά αυτόν τον τρόπο, σύμφωνα με τις αντιλήψεις της εποχής εκείνης, προς το θείο.

Στην αρχαία Ολυμπία, πριν από τους αθλητικούς αγώνες τελούνταν αγώνες σαλπικτών και κηρύκων. Το πρόγραμμα των Ολυμπιακών Αγώνων κρατούσε πέντε ολόκληρες ημέρες. Δεν υπάρχει αρχαία μαρτυρία για τη σειρά τέλεσης, μόνο αποσπασματικά μπορούμε να βγάλουμε μερικά συμπεράσματα. Την πρώτη ημέρα οι αρχαίοι Έλληνες ήθελαν να δείξουν τη μεγάλη τους λατρεία στους θεούς και τους ημίθεους. Έκαναν λοιπόν θυσίες στο βωμό του Δία. Έδιναν επίσης όρκο στο Βουλευτήριο, μπροστά στο άγαλμα του Ορκίου Δία. Χώριζαν σε κατηγορίες τους άνδρες και τα παιδιά. Την ίδια ημέρα επίσης χώριζαν και τα άλογα σε κατηγορίες και στο τέλος έκαναν διαγωνισμό κηρύκων και σαλπικτών.

⁷ Παλαιολόγος (1972), σελ. 38.

Το αθλητικό παιδευτικό μοντέλο της Ολυμπίας δεν είναι μονοδιάστατο. Εκτός από την φυσική, σωματική αγωγή διέθετε κι άλλες μορφωτικές και πολιτιστικές διαστάσεις: ποίηση και μουσική. Μέσα από γυμνικούς, ποιητικούς και μουσικούς αγώνες αναδύθηκε το ανθρώπινο πρότυπο της εποχής εκείνης, καλλιεργήθηκε το αγωνιστικό ήθος, αναπτύχθηκε η κοινωνική συμπεριφορά, προέκυψαν νέες υψηλές ποιητικές εκφάνσεις, όπως τα ποιήματα του Βακχυλίδη και οι ωδές του Πινδάρου.

Ο Πίνδαρος έγραψε χορικές ωδές/ συνθέσεις αρκετών τύπων. Σύμφωνα με τους βιογράφους της ύστερης αρχαιότητας αυτές οι ωδές ταξινομήθηκαν από τους λόγιους της Βιβλιοθήκης της Αλεξάνδρειας στα εξής είδη⁸:

Ύμνοι (1 βιβλίο), **Παιάνες**, (1 βιβλίο), **Διθύραμβοι** (2 βιβλία)
Προσόδιοι (1 βιβλίο), **Παρθένια**, (3 βιβλία περί των νεαρών γυναικών)
Υπορχήματα (1 βιβλίο, υποστηρικτικά χορού), **Εγκώμια** (1 βιβλίο),
Θρήνοι (1 βιβλίο), **Επινίκια** (4 βιβλία)

Από αυτό το εκτενές *corpus* μόνον οι επινίκιες ωδές έχουν διασωθεί πλήρεις. Οι υπόλοιπες είναι γνωστές μόνον από παραπομπές άλλων συγγραφέων ή *σπαράγματα παύρων που ανακαλύφθηκαν στην Αίγυπτο*.

- *Ολυμπιόνικοι*
- *Νεμεόνικοι*

⁸ Willcock, (1995), p. 3 M.M. Willcock: Pindar: Victory Odes (1995). Cambridge University Press, p. 3

- Πυθιόνικοι
- Ισθμιόνικοι

Και σήμερα, η Πρωθιέρεια, απαγγέλλει μέρος από τον 8^ο Ολυμπιονικό του Πινδάρου για να ανάψει η ιερή δάδα στον βωμό και αλλάζοντας χέρια λαμπαδηδρόμων να καταλήξει στο Παναθηναϊκό στάδιο:

«μᾶτερ ὦ χρυσοστεφάνων ἀέθλων, Οὐλυμπία,
δέσποιν' ἀλαθείας: ἵνα μάντιες ἄνδρες
ἐμπύροις τεκμαιρόμενοι παραπειρῶνται Διὸς ἀργικεραύνου,
εἴ τιν' ἔχει λόγον ἀνθρώπων πέρι
μαιομένων μεγάλαν
ἀρετὰν θυμῷ λαβεῖν,
τῶν δὲ μόχθων ἀμπνοᾶν:
[...]
ἀλλ' ὦ Πίσας εὐδενδρον ἐπ' Ἄλφεῷ ἄλσος, [...]
τόνδε κῶμον καὶ στεφαναφορίαν δέξαι. μέγα τοι κλέος αἰεὶ,
ᾧτινι σὸν γέρας ἔσπητ' ἀγλαόν».

Pindare, *Olympiques*, VIII, v. 1-15

Ο 2^{ος} Ολυμπιονικός ξεκινά ως εξής:

«Ὑμνοι, ἐξάρχοντες του λυρισμού,
για ποιόν θεό, για ποιόν θνητό,
ποιόν ἥρωα θα ψάλουμε;» (Μετάφραση: Κ. Χ. Μύρης)

Κατ' αυτόν τον τρόπο, το Ολυμπιακό Ιδεώδες ταυτίστηκε με ό,τι Αληθές, Υψηλό και Ωραίο δύναται να δημιουργήσει ο άνθρωπος.

Στον σύγχρονο κόσμο, τον Ολυμπιακό Ύμνο έγραψε ο μουσικός Σπύρος Σαμάρας. Το 1896 πρόσθεσε τους στίχους ο Κωστής Παλαμάς.

Το 1958 όμως ο ύμνος των Σαμάρα / Παλαμά επελέγη από την Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή ως ο επίσημος ύμνος του Ολυμπιακού Κινήματος και από την Ολυμπιάδα της Ρώμης το 1960 ανακρούεται στις τελετές έναρξης και λήξης κάθε Ολυμπιάδας, συνήθως μεταγλωττισμένος στη γλώσσα της διοργανώτριας χώρας.

Η αρχική παρτιτούρα βρίσκεται στην έδρα της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής (Δ.Ο.Ε) στη Λωζάννη.

Ο Ολυμπιακός ύμνος που εξυμνεί τις αισθητικές αξίες του Ωραίου και του Υψηλού έχει ως εξής:

«Αρχαίο πνεύμα αθάνατο, αγνέ πατέρα
Του ωραίου, του μεγάλου και τ' αληθινού,
Κατέβα, φανερώσου κι άστραψε εδώ πέρα
Στη δόξα της δικής σου γης και τ' ουρανού.

Στο δρόμο και στο πάλεμα και στο λιθάρι,
Στων ευγενών αγώνων λάμψε την ορμή
Και με τ' αμάραντο στεφάνωσε κλωνάρι
και σιδερένιο πλάσε και άξιο το κορμί.

Κάμποι, βουνά και πέλαγα φέγγουν μαζί σου
σαν ένας λευκοπόρφυρος μέγας ναός
Και τρέχει στον ναόν εδώ προσκυνητής σου,
Αρχαίο πνεύμα αθάνατο, κάθε λαός.»

Το 1912, χάρη στις προσπάθειες του Pierre de Coubertin εγκαινιάστηκαν οι Ολυμπιακοί Αγώνες Τέχνης και Λογοτεχνίας, οι οποίοι επιβίωσαν ως το 1952, όταν δυνάμει μιας ατυχέστατης απόφασης του τότε Προέδρου της Δ.Ο.Ε., Sigfrid Edström η ευγενής αυτή άμιλλα ανεστάλη. Τουλάχιστον το ένα τέταρτο των υποβαλλόμενων έργων τέχνης και λογοτεχνίας στο διαγωνισμό αυτό ήταν αφιερωμένα στο θέμα των αρχαίων αγώνων ή συνδεδεμένα με αυτούς. Την αρχή της Ολυμπιάδας Λογοτεχνίας έκανε ο ίδιος ο Coubertin στέλνοντας το 1912 στους Αγώνες της Στοκχόλμης το ποίημά του με τίτλο «Ωδή στον Αθλητισμό». Αποτελεί μία από τις πιο θεαματικές εκφράσεις των αιώνιων ιδανικών του αθλητισμού και των δεσμών τους με την αρχαία έννοια μιας ιδανικής ομορφιάς, που έχουν γραφτεί επί παγκοσμίου επιπέδου.⁹

⁹ Δολιανίτης (1994), σελ. 83-84.

ΑΡΧΑΙΕΣ ΠΗΓΕΣ

- Αριστοτέλης, *Πολιτικά* 1338, 1310 a
- *Ιλιάδα* I 443
- Λουκιανού, *Περί Ορχήσεως* 1-21
- Ξενοφών, *Λακεδαιμονίων Πολιτεία* 2.2.
- *Ομήρου Ιλιάς*, α' 14 *Οδύσσεια* ψ' 184.
- Ορφικοί Ύμνοι 51,14.
- Πausανίας, VI, 7, 2-5 & V, 2, 1.
- Πίνδαρου, *Ολυμπιονικοί* II, VIII
- *Περί Αρετής: Πολυδεύκη Ονομαστικός* IV, 10-16,
- Πλάτων, *Νόμοι*, 653, d 3
- Πλάτων, *Πολιτεία* E 452 e, Γ 411 e
- Πλάτων, *Κρίτων* 50
- Πλάτων, *Πρωταγόρας* 326
- Πλάτων, «*Η πολιτεία*», μετάφραση και έκδοση στα αγγλικά από τον B. Jowett, Fine Editions Press, Cleveland 1946, σελ. 122.
- Φιλόστρατου, *Γυμναστικός*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αρχείο Βικέλα Δ. (Εθνική Βιβλιοθήκη Ελλάδος).
Αρχείο Δραγούμη Στ. (Γεννάδειος Βιβλιοθήκη)
Ασίζη, Μ. (2000) Μουσοτραφείς Παιδες Ελλήνων. Περιοδικό

Επτάκυκλος, Αθήνα.

Γιαλούρης, Ν. (1996) *Αρχαία Ήλις – Το Λίκνο των Ολυμπιακών Αγώνων*, Αθήνα, Εκδόσεις Αδάμ.

Γιαννάκης, Θ., (1994) *Η γέννηση, πορεία και σκοπός των Ιερών Πανελληνίων Αγώνων*, Θεμελίωση του Ολυμπιακού Πνεύματος. Δ.Ο.Α., Εργασίες της 34^{ης} Συνόδου, Αρχαία Ολυμπία, σελ. 66.

Δολιανίτης, Γ. (1994) *Η προσφορά του Δημητρίου Βικέλα στην αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων*. Δ.Ο.Α., Εργασίες της 34^{ης} Συνόδου, Αρχαία Ολυμπία.

Δεσποτόπουλος, Κ. (1996) *100 χρόνια Ολυμπιακοί αγώνες 1896-1996*, ομιλία του στην Ακαδημία Αθηνών.

Θεοδωράκου, Π. (1989-1990), Το Ολυμπιακόν Ιδεώδες, *Επετηρίς της Εταιρείας Ηλειακών Μελετών*. Τόμος ΣΤ', Αθήνα, σελ. 258, 259, 263.

Κρουσταλλάκης, Γ. (1985-1986) Η παιδαγωγική σημασία των Ολυμπιακών Αγώνων. *Επετηρίς της Εταιρείας Ηλειακών Μελετών*, Τόμος Δ', Αθήνα, σελ. 551-555, 560, 561.

Κρουσταλλάκης, Γ. (1995) Διαπαιδαγώγηση, Πορεία ζωής, *Θεωρία και πράξη της αγωγής του νέου ανθρώπου*, Αθήνα.

Μάστορα, Ι. (2013) *Η Ιστορία της Ολυμπιακής Παιδείας, Το Ολυμπιακό Ιδεώδες ως μορφωτική πράξη, Ιστορική κι επιστημολογική ερμηνεία*, Εκδόσεις Αρναούτη, Αθήνα.

_____, (2000) *Η καλλιέργεια της αισθητικής παιδείας μέσα από την άθληση και την όρχηση. Ολυμπιακή και Αθλητική Παιδεία*, Εκδόσεις Προπομπός, Μάιος 2000.

Παλαιολόγος, Κ. (1972) *Θρύλοι της Ολυμπίας*, Αθήνα.

Τόμος Πρακτικών Φιλοσοφικού Forum «Ανάδρασις»
ISBN: 978-618-82935-0-2

ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Σακελλαράκης, Γ. (1987). *Μουσείο Ηρακλείου: Έγχρωμος οδηγός για το Μουσείο*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα.

Σκιαδάς, Ε. (1996) *100 Χρόνια Νεότερη Ολυμπιακή Ιστορία*, Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων 1896-1996. Αθήνα: Τα Νέα.

Willcock, M.M. (1995): *Pindar: Victory Odes*. Cambridge University Press